

Pr. prof. dr. PETRU REZUȘ

MIHAI EMINESCU ȘI BISERICA STRĂMOȘEASCĂ

Comemorarea poetului național Mihai Eminescu, la 145 de ani de la nașterea sa (15 iunie 1889) [Greșeală de tipar. 15 ianuarie 1850-n.n.] se face în dimensiunile unice culturale de la noi din țară, precum și în diferite orașe de peste hotare. Această comemorare s-a bucurat și de atenția UNESCO.

Este de la sine înțeles că ponderea acestor manifestări aparține țării în care s-a născut și neamului pe care l-a iubit, sub toate înfățișările sale, și la bine și la rău. Cercetări deosebite de prețioase, manifestări colective și importante sudii și lucrări i-au fost dedicate *Poetului nepereche*, cuprinzând viața și activitatea sa. Celor care-l cunoșteau pe Eminescu fragmentar și unilateral li s-a dezvăluit *titanismul* marelui poet, prozator, jurnalist, dramaturg, folclorist precum și interesul deosebit, manifestat pentru diferite discipline (filologie, economie politică, fizică, limbi clasice și moderne etc.). Cunoștea mai întâi de toate literatura germană din care chiar a tradus (Schiller, Goethe, Lenau etc.), admira pe William Shakespeare, dedicase mult timp cunoașterii Rig-Vedei și limbii sanscrite, precum și a lui Kalidasa. Poetul [Poetul. n.n] a fost, toată viața, dublat de *marele degustător de esențe tari filosofice* (A. Schopenhauer, Herbart, Hegel etc.).

Despre „Cugetarea sacră” se poate consulta: Petru Rezuș, *Mihai Eminescu*, București, Cartea Românească, 1983, pp. 340-371, unde este expusă pe larg informația sa teologică. Rămâne să ne oprim și asupra atitudinii sale față de Biserica strămoșească adică *Biserica Ortodoxă Română*.

Plecând de la origine, Mihai Eminescu, ca și mulți alții, i-a rămas dator „dulcei mame” Raluca în privința îndrumării religioase. Mama sa îl duce de mână la slujbele ținute în bisericuța de lângă casa părintescă din Ipotești. Ea l-a învățat unele rugăciuni (mai ales *Tatăl nostru*) și i-a împărtășit unele cunoștințe elementare. Impresionabil din fire, fostul copil își amintește de slujbele speciale de *Înviere* și, mai târziu, amintirile i se vor decanta în versuri. De fapt, Eminescu, care avea ureche muzicală și adeseori cânta doine populare, știa să cânte și: „*Hristos a înviat din morți / Cu moartea pre moarte călcând / Și celor din morminte / Viață aducând*”. Sau varianta: „*Hristos a înviat din morți / Cu cetele sfinte, / Cu moartea pre moarte călcând-o / Lumina ducând-o / Celor din morminte*”.

Contribuția emiesciană, la această cântare tradițională ortodoxă, este evidentă, mai ales în varianta a doua. Tot din vremea copilăriei i-au rămas poetului impresiile puternice din poezia *Învierea*:

Prin ziduri înnegrite, prin izul umezelii,
Al morții rece spirit se strecură-ntăcere;
Un singur glas îngână cuvintele de miere,
Închise în tartajul străvechii Evanghelii.

Ș-un muc în mâini moșneagul cu barba ca zăpada,
Din cărți cu file unse norodul îl învață
Că moartea e în luptă cu vecinica viață,
Că de trei zile-nvinge, cumplit muncindu-și prada...

Apoi din nou tăcere, cutremur și sfială
Și negrul întuneric se sperie de șoapte...
Douăsprezece pasuri răsună...Miez de noapte...
Deodată-n negre ziduri lumina dă năvală...

Un clocot lung de glasuri viu de bucurie...
Colo-n altar se uită și preoți și popor,
Cum din mormânt răsare Hristos Învingător
Iar inimile toate s-unesc în armonie:

„Cântări și laude-nălțăm
Noi, ție, Unuia,
Primindu-L cu psalme și ramuri
Plecați-vă neamuri,
Cântând Aleluia!

Hristos a înviat din morți,
Cu cetele sfinte,

Cu moartea pre moarte călcând-o,
Lumina ducând-o
Celor din morminte!”

La frageda vârstă a copilăriei, Eminescu a fost impresionat de frumusețea slujbei bizantine, rămânându-i întipărită în memorie, pentru a o pune înversuri abia în anul 1878. Tot din acest an fecund în amintiri, poetul a scris admirabilul colind:

Colinde, colinde!
E vremea colindelor,
Când gheața se-ntinde
Asemeni oglindelor
Și tremură brazii
Mișcând rămurelele,

Căci noaptea de azi-i
Când scânteie stelele,
Se bucur'copiii,
Copiii și fetele.

De dragul Mariei
Își piaptână pletele,
De dragul Mariei
Ș-a Mântuitorului

Lucește pe ceruri
O stea călătorului.

(Colinde,colinde, 1878)

În poezia aceasta este cuprinsă înfiorarea, simțită în copilărie de Mihai Eminescu, când asculta minunatele cântări, după ferestrele luminate ale casei din Ipotești, peste care încă nu năvăliseră marile nefericiri, dezastre și tragedii ale Eminovicenilor. Mihai Eminescu a fost toată viața sa un convins apărător al tradițiilor neamului, sugându-și seva patriotismului său arzător din trăirea obiceiurilor și datinilor poporului său.

Versurile acestea ne descoperă sufletul curat al poetului din anii copilăriei, petrecute la Ipotești (1850-1866). După acești ani fericiți, poetul ia contact cu lumea din afara zidurilor casei părintești. Dat la pensionul lui Ferderber din Botoșani, începe înstrăinarea sa de casă. Numai vacanțele erau ale lui. Apoi trece la Hauptschule (școala primară) din Cernăuți, unde termină clasele a III-a și a IV-a, pentru a fi înscris în clasa I-la K. K. Ober-Gymnasium din același oraș.

Era anul 1860, iar Mihai Eminescu va pleca și va reveni pe băncile unei școli scolastice austriece, față de care va avea rețineri, apoi definitivă părăsire. Dascălul lui favorit a fost Aron Pumnul, dar acesta se îmbolnăvește grav. Pe al patrulea copil al Căminarului Gheorghe Eminovici îl va iubi de la început. Murindu-i unicul copil, Aron pumnul îl adoptă pe Mihai (*Condicile mitricale*

ale Bisericii Sf. Nicolae, rubrica Aron Pumnul, consultate în anii 1935-1937).

Încă nici acum poetul n-are manifestări exprese față de biserica strămoșească. Profesorul Aron Pumnul și soția sa Catinca erau profund religioși și îndeplineau toate rânduielele tradiționale. Singura oponentă care se observă în acest timp la Eminescu este absența sa voluntară și repetată de la „exhortele” (exhortae) catehetului Veniamin Iliuț, iar mai apoi ale lui Mihail Călinescu, viitor profesor universitar. De vină erau metodele complet greșite ale acestor pedagogi improvizați. De misiunea didactică, n-a mai fost vorba, amândoi cateheții aplicau metoda drastică: note rele și observații în catalog. I-am înșirat pe amândoi, fiind de-o seamă, deși Mihail Călinescu îl va sprijini pe profesorul titular bolnav.

De pe acum ni se întrevide starea religioasă a elevului Mihai Eminovici (așa trecut în cataloage!). Concluziile ar fi inoportun de tras. Cateheții reduceau totul la formă, la artificial, și dădeau note rele tocmai la disciplina care trebuia să-i ajute. Veniamin Iliuș „îi pârlea” pe elevi cu note rele! Putea fi o deteriorare a credințelor tânărului Mihai Eminovici, dar n-a fost. Nu s-a întâmplat nimic cu acești cateheți improvizați, iar elevul lor depășise stadiul amorf al obedienței.

În această fază a vieții poetului intervin alte evenimente. În ianuarie 1866, moare Aron Pumnul. Mihai Eminescu pleacă pe drumurile Transilvaniei, îndemnat de testamentul fostului său dascăl și părinte Aron Pumnul. Are diferite întâmplări pe drum, dar ajunge pe dealul hulei și salută blajul, *Roma cea mică*. Deci Mihai Eminescu, cunoștea tragedia religioasă a Transilvaniei odată ce numește Blajul : *Roma cea mică*. Le află pe toate de la însoțitorii săi pe drum (teologul Cotta), apoi verifică singur austeritatea formală și ineficiența profesorilor de la Blaj, care puneau exagerat accentul pe stăpânirea limbii latine.

Expert în cunoașterea tuturor stărilor psihice ale contemporanilor, inclusiv cele religioase, Mihai Eminescu creionează suplu atitudinea contemporanilor față de Iisus Hristos:

Azi artistul te concepe ca pe-un rege-n tronul său,
Dară inima-i deșartă mâna-i fină n-o urmează...
De a veacului suflare a lui inimă e trează
Și în ochiu lui cuminte tu ești om-nu Dumnezeu.

Azi gândirea se aprinde ca și focul cel de paie...
Ieri a fost credința simplă-însă sinceră, adâncă,
Împărat fuși omenirei, crezu-n tine era stâncă...
Azi pe pânză te aruncă, ori în marmoră te taie...

Este exact situația poetului din punct de vedere religios, în anul 1873! Luase contact cu societatea *Junimea*, iar membri ei erau atei. Mihai Eminescu pipăise terenul junimist și-și luase toate măsurile. De la el se puteau obține poezii, dar nicidecum atitudinii ostile tradițiilor seculare ale neamului. Intervenind și prietenia cu Ion Creangă, configurația lui Mihai Eminescu s-a precizat. (Trebuie să remarcăm aici că nici Ion Creangă, prietenul intim al poetului, nu împărtășea toate părerile societății *Junimea*, între care era și ateismul. Ion Creangă era capabil să râdă „homerice” de prăpăstioasele purtări ale unor clerici, dar, cât a trăit, nu s-a atins de tradițiile ortodoxe. Și lui, la comemorarea morții sale, după o sută de ani, i se face dreptate. Ion Creangă n-a fost ateu, ca alți membri ai *Junimii*, el a fost un adversar al fariseismului și al altor cusururi ale tagmei din vremea sa).

Și Mihai Eminescu și Ion Creangă erau împotriva „clericalismului searbăd și înfumurat”. Valoarea unui Varlaam, Dosoftei etc., se impune în activitatea poetului, care aduna „cărți vechi” și avea o ladă plină de ele, împrumutându-le și lui M. Goster și H. Tiktin.

Abia în anul 1879, Mihai Eminescu va scrie poezia: *Viața*, vizându-i pe clericii formalști și snobi:

Când aud vreodată un rotund egumen,
Cu foalele-ncise și obrazul rumen,
Povestind că viața e calea durerii
Și că pocăința urmează plăcerii-
Mă întreb:”Acesta poate ca să știe
Cum este viața, cum cată să fie!”
(1879)

Tot atât de excepțională este și poezia *Preot și filosof* (1874). Poetul avusese în acești ani, vreme să se lămurească din multe puncte de vedere.

Presupun că poetul avusese unele întrevederi contradictorii cu diverși clerici. Cu Ion Creangă avea destule ce vorbi, fără a ajunge la contradicții și adversități. Nu tot așa era cazul, să zicem, cu Gheorghe Ienăchescu, un coleg superficial și agramat. Din asemenea discuții s-a născut poezia *Preot și filosof* (1874):

Căci n-avem sfinții voștri, voi ne muștrați, preoți,
Deși de-a voastră tagmă suntem și noi cu toții...

Urmează o comparație edificatoare pentru concepțiile poetului care se înfiripează între timp. Mihai Eminescu a rămas mereu preocupat de învățătura creștină, iar la temelia *Luceafărului* este și prologul *Evangheliei Sfântului Ioan*.

După cum se poate constata, elementul tradițional, istoric, este prezent în operele eminesciene. Despre Biserica Ortodoxă, el face distincții necesare: „Și religia umanității consistă tocmai în recunoașterea existenței unui principiu moral în istorie. Și n-a reprezentat Mitropolia Sucevei un principiu moral? N-a fost ea aceea care a dat razimul evanghelic populațiilor aservite din Polonia; n-a fost ea care a apărut intactă creștinătatea față de agresiunea mahomedană; n-a fost ea aceea care-n persoana lui Varlaam Mitropolitul au făcut ca Duhul Sfânt să vorbească în limba neamului românesc, să redeaie în graiul de miere al coborâtorilor al armiiilor romane Sfânta Scriptură și preceptele Blândului Nazarinean? N-a fost ea care s-a ridicat cu putere contra naționalizării, iudaizării Bisericii creștine prin Luther și Calvin?

Patriarhii și mitropoliții au tăcut față de propășirea repede a reformației și dezbinării; Mitropolia Moldovei și Sucevei au ridicat glasul contra lui Luther și au arătat totodată că reforma era în sine de prisos. Nu reforma-reîntoarcerea la vechea și toleranta comunitate bisericească, precum o încearcă unii astăzi, catolici din Germania, era mântuirea omenirii...”(Petru Rezuș, op. Cit. P. 363).

Cât privește independența Bisericii Moldovei, Eminescu afirma: „Și dacă va întreba cetitorul ce Biserică este aceea pe care guvernul din Viena o supune administrației sale vom răspunde că este cea mai neatârnată a întregii creștinătăți, căci atât mitropolitul transilvan și al țărilor tartarice din Proilavium (Brăila), cât și cel al Ungrovlahiei (din Târgoviște) erau supuși patriarhului de Constantinopole, iar cel de (al) doilea era exarhul aceuia patriarhat, continua puterea centrului constantinopolitan pân-în munții aurarii, sfințea pe mitropolitul de Alba-Iulia, în legătură întinsă cu eclesiastic greco-bulgar. *Singură Mitropolia Moldovei și a Sucevei e ab antiquo suverană, neatârnată de nici o patriarhie; acestei mitropolii a Moldovei și a Sucevei se datorește introducerea limbii române în biserică și stat, ea este mama neamului românesc*” (Mihai Eminescu, Opere, vol. IX, Articolul Se vorbește că în Consiliul...p. 258).

Și de asemenea: „*Biserica au creat limba literară, au sfințit-o, au ridicat-o la rangul unei limbi hieratice și de stat*” (Mihai Eminescu, Opere, vol. XII, Edit. Academiei R.S.R., 1985, p. 364).

Aceste precizări eminesciene sunt edificatoare și nu au nevoie de comentarii searbede. Poetul se dovedește un avizat cunoscător al bisericii strămoșești și se pronunță, în vremea sa în favoarea unor probleme intercreștine, care și azi sunt în atenția noastră.

Mihai Eminescu pune problema Bisericii cu implicațiile ei, așa cum n-a pus-o cei chemați. De exemplu, fără a intra în hățișul unei dezbateri sterpe și inutile, poetul se pronunță în problematica legată de încercările de romano-catolicizare din Bucovina. „Se știe, când e vorba de cauza confesională în Bucovina, pe ai cărei agitatori unii îi combat și balmează, se știe că nu e decât cauza avariilor națiunii românești din Bucovina, că națiunea, sub numele de confesiune, e proprietară de drept a unor averi întinse, că confesiunea e garanția dreptului și numele în care te bați...” (Petru Rezuș, op. cit. p. 363).

Mihai Eminescu știa și se pricepea în toate, deci și în privința stării Bisericii Ortodoxe. Atitudinile sale rămân premonitorii pentru totdeauna. (Ortodoxia, Revista Patriarhiei Române, Anul XLVII, nr. 1-2, Ianuarie-Iunie 1995, p. 10-15)